

POETER I PERIFERIN

Vid sidan av de stora och medelstora förlagens utgivning, utkommer idag en strid ström svenska diktverk som går under benämningen "egenutgiven poesi", varav en stor del når Örnen och Kråkans redaktion. John Swedenmark har läst ett mindre urval.

[Lyssna till recensionen? Klicka på pilen!]

Örnen och kråkan skickade mig tre böcker att koka soppa på. De har det gemensamt att de kommer från litteraturens periferi: en genom att vara egenutgiven, dvs bekostad av författaren; en genom att ha ett hybridförlag som utgivare; och den tredje genom att vara en avrapportering i bokform av ett lokalt poesiprojekt. Men vad som slog mig efter en god och berikande läsning var att alla tre har en speciell relation till ett av poesins centralaste ord – ordet "du". Och till vad filosofen Martin Buber kallade "grundordet jag-du"; den mellanmänskliga relationen i samspel eller sammanbrott.

De tre böckerna är *Rävleken* av Klara Segerson, *Ω systrar* av Anna Ellinor Chae Im Sundström, och så den bok som dokumenterar kommunpoeten Jimmy Alms arbete: *vem bor i Uddebo?*

Vi börjar med den sistnämnda. Jag har verkligen uppskattat mediarapporteringen kring projektet att anställa en poet för att skriva dikter om invånarna i en del av den västgötska kommunen Tranemo. Men jag är rätt så besviken nu när den mindre kända föregångaren, som

handlar om invånarna i byn Uddebo i samma kommun, har blivit en bok. Det som uppenbarligen funkade på plats blir överlastat i bokform – även om Marcus Ericsson har givit boken en generös grafisk form och det finns fina nytagna svartvita fotografier av Henrik Hellman.

Det som stör mig är tilltalet. Poeten responderar på invånarnas berättelser om stort och smått genom att sammanfatta intervjuerna med dem i du-form, istället för att låta dem tala i egen sak, säga ”jag” – så som Edgar Lee Masters, Börje Lindström eller Marit Kapla gör. Och det är kul en gång, men inte 59 gånger. Upprepningen gör att alltmer scenisk uppmärksamhet faller på den som säger ”du” men själv inte gör mycket väsen av sig, som inte verkar ha några egna begär. Rapportören blir på så sätt en *funktion* och inte en *person*. Och på så vis omintetgörs den poetiska hållning som presenteras i den superkorta essä som avslutar boken:

En bra dikt för mig idag är en dikt där den som dikten handlar om, känner sig sedd.

Det är förstås en kommentar till själva projektet, inte ett utkast till en estetisk dogm, inte en generell definition på vad som är en bra dikt. Jag blir ändå lite provocerad och leker med att byta ut ord och stoppa in negationer för att göra det hela lite intressantare. Då blir det så här:

En bra dikt för mig idag är en dikt där den som dikten *inte* handlar om, känner sig sedd.

Men hantverket hos Alm är gott. Det finns många dikter som bärs upp av ett känsligt språkarbete och fångar exakta tonfall. Som den här:

du svämmas över

**din mun
bär på en vårflood
av nej
nej till hierarki
och allvarlig stress
nej till ännu en
utmaning för mycket
öppna din mun
för flockens trygghet
använd dina nej
till att omfamna
dig själv**

De första sju raderna återger trovärdigt den intervjuades språk och situation, och det avslutande goda rådet, ”öppna din mun” osv., får man tänka sig inte kommer *von oben* utan är en del av själva det goda samtalet som föregick diktskrivandet. Formuleringen ”öppna din mun för flockens trygghet” är härligt mångtydig och absurd. Det finns alltså ibland ett djup bortom orden som går utöver ambitionen att vara porträttfotograf.

Rävleken av Klara Segerson är en uppgörelse mellan ett jag som är starkt närvarande och ett du som skildras mer undflyende och inte utan en stämning av besvikelse; kanske är han den ”J” som boken är tillägnad på försättsbladet. Jagets och duets relation antar många skiftande gestalter och boken är full av drastiska liknelser och metaforer, till exempel mötet med vilda djur och mytiska väsen. Flera gånger överskrids bildspråket till och med, genom att diktjaget och metaforen möts i het erotik. Som ibland också slår över i aggression och våld.

Men det finns också en annan stämning som handlar om diktjagets vilja och strävan att återuppbygga ett liv och en självkänsla på egen hand: ”Nu börjar ett nytt liv / Jag vill aldrig mer se en lycklig människa.” Kronologin är helt uppbruten, vilket ger ett härligt flow av impulsivitet, istället för en rak berättelse.

Och det finns en musikalitet, ett slags folkton i de språkliga rytmerna, som förstärker illusionen av att den här kärlekshistorien och självreparationen försiggår mitt ute i skogen. Segerson är också duktig på spännande ordsammanställningar, som ”smultron som smält” i den korta dikten ”Arv”:

**Du vrider dig bort
ur ett grepp
fullt av smultron som smält**

**Du vill inte höra
om vårt ursprung
Vi härstammar blott
från dessa revben av gran
ingen brytt sig om
att begrava**

Om Segerson har haft en annan redaktör än sig själv och sina kompisar så har den redaktören tyvärr gjort ett mindre bra jobb. Det är för många trådar som inte är riktigt uppfästa, vilket gör att man inte fullt ut kan

riktigt beundra själva broderiet. Och sångbarheten stockar sig på lite för många ställen. En varsam rytmjustering hade kunnat göra enorm nytta för att fininställa jag-du-relationen och temperera den där impulsiviteten. Sånt som en redaktör hade kunnat bidra med.

Egenutgivaren har ju full kontroll över vad hen vill prestera. Men hen är ofta så inne i arbetet, och så kär i sina formuleringar, att överblicken går förlorad. Då behövs det en otrevlig och gärna lite korkad redaktör som inte skriver om texten eller rättar, men kommer med kritik som tvingar fram den där sista lilla finputsningen just i slutfasen av arbetet.

Som översättare vet jag ju när det är färdigt, eller åtminstone färdigt nog. Jag har originalet hos mig, som oförtröttlig kritiker.

En fritt skapande ordkonstnär har däremot möjlighet att ta bort och byta ut bitar som inte funkar, att ändra proportionerna ända tills det hela är färdigt. Om hen inte är hemmablind. Och det är man ju, särskilt om man skriver om sånt som ligger en närmast om hjärtat.

När jag säger ”redaktör” menar jag alltså inte en besserwisser. Jag ser framför mig en bild, en hand med fingrar som rör sig över en utskrift som ligger på ett bord, och fingrarna viftar över ett speciellt ställe, och en röst säger kanske ”Lite trångt här va” och drar ett pennstreck i marginalen. Eller: ”Det här ’kan inte ta mer’ – vill du verkligen ha det som på engelska?”

Alltså att sortera ut de ställen *där det är meningen* att läsaren ska bli störd på riktigt ... från de ställen där hen blir störd därför att nånting i presentationen är ofullständigt – och dessutom att genom omedveten kommunikation kanske locka fram nånting ännu bättre, som så att säga ännu ligger under ytan. Och naturligtvis uppfordra till att beskära och kapa.

Diktsviten *Ω systrar* av Anna Ellinor Chae Im Sundström är ett märkligt verk, och i just det här fallet känns det rätt att hybridförlaget Ekström & Garay inte verkar ha lagt ner nån större möda på att beskära bort alltför vitsiga infall, justera språkfel och fästa upp ofullständiga meningar. Däremot har det gjorts ett förnämligt arbete med utformningen och valet av papperskvalité. Bokens taktila gestalt ger stadga åt det uppsplitande innehållet: det här är berättelsen om hur erfarenheten att bli sexuellt utnyttjad av en närstående, och därtill sviken av familjen, sätter outplånliga spår i själen. Den uppbrutna formen gestaltar på ypperligt vis motstridiga känslor för och bindningar till viktiga personer i omgivningen.

Man kan tänka sig att författaren har *valt* att inte normalisera, att inte gå tillbaka till texten och därmed den ursinniga uppgörelsen, och att förlaget har funnit det beslutet rimligt. I så fall *är* det fråga om en egenutgivning, som tagit Ekström & Garays betalda tjänster i anspråk – och det är nog ett klokt beslut. Jag brukar ge bekanta som vill egenutge sig själva två råd. *Det måste se ut som en bok. Och du måste betala en redaktör.* Samma krav ställde Författarcentrum på den tiden de framgångsrikt hjälpte medlemmar med egenutgivning. Likadant gjorde det isländska förlaget Meðgönguljóð, som satte i system att låta folk debutera med perfekta 24-sidiga diktsamlingar. Men *Ω systrar* är alltså ett undantag.

Anna Ellinor Chae Im Sundström har skapat ett scenkonstverk på boksidorna. Boken består av fem avdelningar med olika tilltal och perspektiv, som tillsammans beskriver en närstående persons systematiska sexuella övergrepp på en ung flicka, omgivningens bortvändhet och ansatserna till återhämtning. Men det uppbrutna språket berättar övertygande en annan historia. Eller rättare sagt: det uppbrutna språket gestaltar en verklighet som egentligen aldrig går att laga: den psykotiska sida som vi alla enligt Freud och Bion bär inom oss. De trauman, sönderslitna relationer och ouppfyllbara önskningar som inte kan bindas till element i medvetandet annat än via ombud och symboliseringar. Och kanske även via systematisk språkförstörelse.

Grundformen i boken är fri vers utan interpunktion och med stor bokstav endast på personnamn. Och personnamnen är väldigt många, eftersom stora delar av den grekiska mytologin dras in i resonemangen, på sätt som inte alltid är helt begripliga eller tolkningsbara. Språket drivs framåt av associationer, särskilt vad beträffar ljudlikheter, av ordlekar, och slutrim förekommer flitigt, särskilt i slutet av varje dikt. Men det är då inga vanliga rim: de får gärna vara banala eller haltande, på ett sätt som örfilar den goda smaken. De skakar om, faktiskt.

Och helheten bärs, förutom av den berättelse som växer fram, av en röst som övertygar, och som jag förmodar också är tänkt för sceniskt framförande, i bearbetad form. För det finns en stark likhet mellan en redaktörad bok och en teateruppsättning. Det är nödvändigt att rikta in sig på publiken. Inte för att smeka dem medhårs. Men för att hålla fast deras uppmärksamhet vid vad som verkligen är viktigt.

Du-tilltalen i bokens korta monologer är så starka att man ser de tillrättavisade uslingarna framför sig också. Sundström piskar dem med sitt trasiga språk. Så här kan det låta:

**ditt svek kan jag aldrig förstå
hur du lät våra blodsband förgå**

**du sa du har gjort ditt val
men du gjorde det för mig
du valde honom förrädaren
förhandlaren mellan mig och dig**

**du undrade om det hade förstört mitt liv
jag undrar nu hur du kunde vara så naiv**

Likheten med rap och scenpoesi är förstås markant och kolliderar fint med de antika referenserna och med den förtvivlan dikterna bearbetar.

När jag nu har skrivit och sagt ordet ”egenutgivning” så många gånger, och i samband med två – åtminstone vad den fiktiva ramen beträffar – väldigt självutlämnande böcker (och en som är självutelämnande, om man får vitsa till det) – då får ordet egenutgivning en annan klang. Man utgiver sig själv och sina relationer till närstående – men det är inte den bakomliggande livsberättelsen som är grejen, utan den form som utgivelsen tar. Vari ingår att göra en bok av alltsammans. ”Ett urtaget hjärta, som hänger där på en krok”, för att citera Strindbergs jämförelse mellan en bokhandel och en slakteributik. Min isländske vän, som besökte min utställning på Kulturhuset i Stockholm om isländska småförlag, SMÁPRENT, frågade förbluffad: ”ordet bokformgivare – är det ett riktigt ord på svenska eller har du hittat på det?” Jag sa att det är så vi säger, och att det finns en visdom i ordet: det som ännu inte funnit sin form finns ännu inte riktigt till. Och det som fått fel form hittar inte fram.

Jimmy Alm
vem bor i Uddebo?
Dikta Dig, 2022
Fotograf: Anna-Carin Is

Klara Segerson

Rävleken

Stora Moren Press, 2022

Fotograf: Malin Hedenäs

Anna Ellinor Chae Im Sundström

Ω systrar

Ekström & Garay, 2022